

ÎNTEMEIEREA MITROPOLIEI MOLDOVEI - IMPLICAȚII POLITICE ȘI SPIRITUALE ÎN CONTEXT SUD-EST EUROPEAN (1401-2001)

Vasile M. Demciuc

Izvoarele scrise referitoare la istoria Moldovei în a doua jumătate a secolului al XIV-lea și primele decenii ale secolului următor sunt relativ puțin numeroase și nu odată aparent divergente, fapt ce a permis ca în decursul timpului despre personalitatea lui Petru I Mușatinul și a urmașilor săi la tronul țării Moldovei, ca și despre evenimentele politice și spirituale ale vremii, istoricii să afirme și să susțină o gamă largă de ipoteze, al căror caracter de cele mai multe ori contradictoriu, a creat convingerea că este aproape imposibil de reconstituit istoria acelor ani într-o manieră deplin coerentă.

Recunoaștem că, deși istoriografia propriu-zisă a acestei perioade a cunoscut preocupări de istorie literară, politică, artistică sau a vieții ecleziastice, unele aspecte au fost ocolite cu prudență sau traversate în grabă în mai toate sintezele asupra evului mediu românesc. Având în vedere această perspectivă, dar deplin convinși de contrariul ei, găsim necesar ca, pentru început, să trecem succint în revistă istoriografia legată de personalitatea marelui voievod român Petru I Mușatinul urmând să ne oprim apoi asupra istoriografiei legate de capitolul de însemnătate fundamentală pentru secolul al XIV-lea, și anume organizarea ecleziastică, respectiv întemeierea Mitropoliei Moldovei și nu în ultimul rând ceea ce a însemnat pentru Moldova aducerea Moaștelor Sf. Ioan cel Nou de la Cetatea Albă la Suceava. Cele dintâi știri pe care posteritatea imediată a voievodului Petru I le consemnează se află conținute în hrisoavele emise de voievozii ce i-au urmat la conducerea țării. Este vorba de Juga voievod (1399-1400) și de Alexandru cel Bun (1400-1432).

Dintr-u uric al celui dintâi, datat 28 noiembrie 1399, aflăm că Petru I îi era tată – *părintelui nostru, lui Petru voievod*¹. Deoarece în document, care este o copie târzie, de sfârși de secol al XVIII-lea, Juga arată pe *frații domniei mele, dumnealor Alexandru și Bogdan*, despre care se știe cu certitudine că erau fiii *tatălui nostru Roman voievod* – cum precizează în 1403 însuși Alexandru cel Bun – știrea despre filiația lui Juga din Petru I a fost pusă de istorici în rândul celor false.

La 7 ianuarie 1403, din Suceava Alexandru cel Bun pomenea șirul voievozilor de până la el - Bogdan voievod, Lațcu voievod, Petru voievod, Roman voievod, Ștefan voievod². Pomelnicul de la Bistrița, începând din 1407, consemna în ordine cronologică, mai bine de două secole, pe *binecredincioșii domni ai Țării Moldovalahiei*³, fiind un izvor istoric deosebit de important. Aici pomenirea începe cu Bogdan I, Lațcu, Costea, despre care s-a scris atât de mult, dar despre care acum nu știm cu certitudine decât că a domnit, grație tocmai acestei mențiuni și a unei confirmări relativ recent publicate⁴.

Tot din anul 1407 s-a păstrat documentul dat la 7 ianuarie de mitropolitul Josif I în legătură cu averea și modul de organizare al ctitoriei lui Alexandru cel Bun – Bistrița, în care se vorbește despre daniile făcute mănăstirii de *sfântăraposatul domn lo Petru voievod*⁵ fapt deosebit de important, dacă avem în vedere că n-a ajuns până la noi de la Petru I decât un singur document intern – cel din 1 mai 1384⁶. Epoca lui Alexandru cel Bun, prin care înțelegem întreaga perioadă până la Ștefan cel Mare, a însemnat printre altele și momentul de naștere al istoriografiei din Moldova⁷. Cu Letopisețul de când s-a început Țara Moldovei – ceea ce în termeni de istorie a istoriografiei a fost denumit prototipul, simplu și dezvoltat, al listei de domnitori⁸ – Petru I capătă consacrarea de personalitate istorică, fiind de acum inclus în toate sintezele de istorie, de la letopisește la cronici și până la tratate și manuale.

Părintele istoriografiei naționale⁹, Grigore Ureche¹⁰, bun cunoscător al istoriografiei polone și ungare, și apoi asemenea lui, Dosoftei¹¹, Nicolae Costin¹² nu pot adăuga mai mult analelor tradiționale. Cel din urmă caută să găsească o explicație cât de cât plauzibilă despre sărăcia izvoarelor referitoare la *feciorul lui Mușatin*, cum spune el urmându-l - în acest sens - pe Grigore Ureche, cel care face din Mușata, Mușat¹³: *De mirat este într-atâtea ai să nu se pomenească mai multu de domnia lui; și nu altă pricină, fără cât toți aceștia (domnii după Dragoș - n.n.) poate fi, n-au cutezat mai la câmpu a se lăși, de grija de tătar, ce mai pre supt munte. Pentru aceia, nice în știința megieșilor nu era încă de tot dați, să se scrie mai pe largu de dânșii*¹⁴.

Dimitrie Cantemir, la rândul-i departe de a putea spori informația referitoare la domnul moldovean încurcă în mod artificial - fără o bază documentară - și așa destul de puținele lucruri cunoscute până atunci despre Petru I indică succesiunea domnilor Moldovei și înrudirea lor¹⁵. Știri prețioase privind perioada ultimelor decenii ale secolului al XIV-lea le întâlnim și în cea a fost numită Istoria paralelă a Țării Românești și a Moldovei, atribuită lui Axinte Uricariu și datată în cel de al treilea deceniu al secolului al XVIII-lea¹⁶.

Un adevărat salt cantitativ are loc și în ceea ce privește buna cunoaștere a domniei lui Petru I o dată cu sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor, când istoriografia română pășește ferm în etapa sa modernă, în special prin opera reprezentanților Școlii Ardelene. Gheorghe Șincai este cel dintâi care îl numește pe voievod efectiv Petru Mușat, circumscriindu-l într-o înălțare cronologică cât de cât conformă cu cea reală¹⁷; el introduce, prin traducerea regelui făcut de Bogiel, în circuitul istoriografiei române tratatul dintre Petru I și Wladislaw Jagello din 26 septembrie 1387. Cu totul remarcabilă este la Șincai atitudinea sa de refuz față de tendințele de minimalizare a trecutului românesc manifestate, și în vremea sa, în istoriografia străină, motiv pentru care pune la îndoială probitatea științifică a lui Bogiel, față de modul cu a regestat tratatul de la 1387: *Mie mi-ar plăcea a vedea hrisoavele, ale căror regesturi le aduce Bogiel, în original, pentru că nu cred eu să se fi supus Petru II (sic!) Mușat pre sin polonilor, precum nici următorii lui s-au supus vreodată, fără numai cât au făcut mai adeseori aleanță cu polonii ...Iar aleanța nu e o supunere așadar se dovedește că polonii numai din fală deșartă amestecă aleanța cu supunerea precum dintru aceeași fală amestecă și titlul domnilor românești cu palatinii lor pentru că de voi întreba eu, avut-au avut-au vre-un palatin leșesc atâta putere, câtă au avut măcar care vodă din Moldova sau din Valahia, ce-mi vor răspunde?*¹⁸

B.P. Hașdeu este cel dintâi care publică *chitanțele* din 1388 referitoare la împrumutul de 3000 de *ruble francești* pe care voievodul român l-a acordat regelui polon Wladislaw Jagello, care-i amănetează Pocuția¹⁹. Interesantă este de asemenea teza lui Hașdeu din înnoitoarea sa Istorie critică a românilor apărută în 1872²⁰ - aceea a originii muntene a Mușatinilor - prin care se vedea demonstrată, o dată mai mult, unitatea indiscutabilă a lumii românești dincolo de vremelnicele hotare care în evul mediu au ființat între frații moldoveni, munteni și transilvăneni. Chiar dacă nu în totalitate, ideile lui B. P. Hașdeu rămân încă piste deschise pentru noi revelații documentare.

La începutul secolului al XX-lea este introdus în circuitul istoriografic românesc documentul intern emis de cancelaria lui Petru I pe care îl cunoaștem - hrisovul din 1 mai 1384 prin care voievodul dăruiește vama orașului Siret călugărilor predicatori din localitate. Cărora mama sa Margareta le construise aici un lăcaș de cult. Mai întâi regestat de N. Iorga²¹ actul este publicat în întregime de Radu Rosetti²². Pe lângă acesta mai amintim scrisoarea papei Grigorie al II-lea din 30 ianuarie 1378 în care se vorbește despre ultimele dorințe înainte de moarte ale principesei Margareta de Siret, doamna Valahiei Mici²³ știrea extrasă de P.P. Panaitescu din letopisețele rusești despre Vasilie Dmitrievici, fiul marelui cneaz al Moscovei, Dmitrie Donskoi, refugiat din captivitatea tătară în 1386²⁴; știrea consemnată în registrul Massariei din Caffa sub data de 14 august 1386, unde sunt pomeniți ambasadorii trimiși la *Constantina et Petru Voyvoda*²⁵.

Componentă esențială a ansamblului realităților medievale românești, sfera vieții ecleziastice a reclamat și reclamă o atenție deosebită din partea specialiștilor, cu atât mai mult cu cât vreme de câteva decenii ea a fost – din păcate – parțial îndepărtată din circuitul intereselor majore ale istoriografiei noastre, în pofida faptului că depistarea unor izvoare diplomatice și arheologice inedite impunea coroborarea lor cu materialul preexistent. De altfel, realizarea unei imagini globale asupra evoluției societății medievale locale moldovenești este de neconceput fără cuprinderea organizării ecleziastice.

De mai bine de o sută de ani, în istoria începuturilor ecleziastice la români se observă o absență a unor documente noi menite să aducă schimbări notabile în ceea ce se cunoaște, fapt explicabil printr-o similitudine de situații în sfera documentelor bizantine legate de viața patriarhatului constantinopolitan înainte de 1400. Această lipsă de date, de documente, în legătură cu începuturile organizării bisericești a Moldovei, în legătură cu originile Mitropoliei Moldovei, i-a determinat pe unii cercetători să afirme fără ocoliș, cu aproape trei decenii în urmă, că aceste *origini nu sunt încă foarte limpezi*²⁶.

Istorici români, precum N. Dobrescu²⁷, C. Marinescu²⁸, N. Iorga²⁹, continuând cu M. Păcurariu³⁰, Ștefan S. Gorovei³¹, Ciprian Zaharia³², Șerban Papacostea³³, Răzvan Theodorescu³⁴, cât și istorici străini precum Vitalien Laurent³⁵ ori deja amintitul bizantinolog Jean Darrouzes, au prezentat începutul Mitropoliei Moldovei într-un cadru istoric cât mai ferm, începând cu legitimitatea ideologică dată de cele mai înalte autorități ale vremii precum și implicațiile centrale și est – europene ale acestei întemeieri, implicații nu numai în plan politic ci și în plan spiritual lămurind în limita puțințelor – circumstanțelor care au condus la întemeierea Mitropoliei Moldovei. Nu putem să nu amintim studiile lui C.C. Giurescu³⁶ ori studiile care au urmărit legăturile de început ale Mitropoliei Moldovei, ale mănăstirilor și voievozilor români cu Athosul - și aici din nou amintim N. Iorga³⁷, T. Bodogae³⁸, P. Lemerle³⁹, P.S. Năsturel⁴⁰, studii care alături de celelalte deja menționate erau menite să elucideze sau măcar să propună unele ipoteze în legătură cu unele aspecte mai puțin sau deloc cercetate în legătură cu locul și rolul Bisericii Moldovei, de la originile ei, cu monahismul românesc din secolul XIV-XV, în contextul sud – est european.

Când în 1945, Vitalien Laurent afirma că *cea mai frumoasă cucerire pe care a făcut-o Biserica bizantină în secolul al XIV-lea este într-adevăr cea a principatului muntean și a celui moldovean*⁴¹ la capătul unor demersuri pe cât de anevoioase, pe atât de necesare, remarcă era făcută cu menirea de a integra evenimentele în discuție și de a (re)trasa conturul general evolutiv în atenția specialiștilor interesați să cunoască dezvoltarea în timp a instituției bisericești. În același sens amintim și studiile lui C. Auner⁴² care au netezit, în anii imediat premergători primului război mondial, calea unor precizări ulterioare făcute în ceea ce privește activitatea bisericii occidentale în Moldova de către I. Ferenc⁴³, C. Andreescu⁴⁴.

Ceea ce trebuie remarcat din capul locului este realitatea definitorie pentru toată istoria bisericească a Moldovei și anume împletirea din primul momente, a factorului bisericesc cu factorul politic prin ridicarea în scaunul de mitropolit al Moldovei a lui Josif I ca exponent pe de o parte al aspirațiilor și intereselor Moldovei și pe de altă parte al intereselor ierarhiei bizantine și ale politicii bazileului de pe malurile Bosforului. Viața și lucrarea marelui ierarh al Moldovei Josif I⁴⁵ pe cât a putu fi reconstituită din izvoarele și mărturiile vremii și din tradiția ce i-a păstrat amintirea secole în sir, a ridicat în fața cercetătorilor semne de întrebare, dar și răspunsuri pe care le putem socoti trainice din punctul de vedere al științei istorice, răspunsuri prin care se arată că la începutul domniei lui Alexandru cel Bun, Imperiul bizantin și Patriarhia ecumenică acceptă condițiile puse de moldoveni pentru ca, la rândul lor, aceștia să accepte a intra în Commonwealth-ul bizantin⁴⁶. Legat de recunoașterea după multe dispute a lui Josif I ca mitropolit al Moldovei, nu puține pagini s-au scris și în legătură cu activitatea lui Grigorie Țamblac, trimisul special al Patriarhiei ecumenice din vara anului 1401⁴⁷, precum și paginile dedicate Sf. Ioan cel Nou, ale cărui sfinte moaște aveau să fie aduse la Suceava în anul 1402^{47bis}.

Importante contribuții pentru istoriografia artei ecleziastice a sfârșitului secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea au fost publicate în ultimii ani: ne referim desigur la cele în care au fost avansate ipoteze de largă rezonanță, ipoteze menite să explice nu un moment izolat, ci un întreg complex cultural artistic, o direcție de influență, rolul unei regiuni culturale în vehicularea unor forme și structuri. G. Balș⁴⁸ a întrevăzut cel dintâi, în mod limpede, raportul dintre unele forme și structuri din Peninsula Balcanică și cele de la nordul Dunării, sugerând drumul unor tipuri de monumente religioase, de la Muntele Athos în Serbia și de aici în Țara Românească și în Moldova – insistând asupra apariției nord dunărene a unui tip arhitectonic ca triconcul simplu⁴⁹.

De la apariția lucrării *Istoria artei feudale în țările române*⁵⁰ - prima contribuție importantă ce a cuprins în paginile sale o minuțioasă analiză a datelor privind arta feudalismului timpuriu românesc – datele privitoare la arta ținuturilor extracarpătice în secolul al XIV-lea s-au îmbogățit fie prin publicarea descoperirilor unor monumente bisericești – este cazul de la Suceava, investigate și publicate sub conducerea lui Mircea D. Matei⁵¹ ori de la Suceava și Rădăuți, cercetate de Lia și Adrian Bătrâna⁵², fie prin reinterpretarea unor mai vechi descoperiri de către H. Teodoru⁵³. Recent literatura de specialitate s-a îmbogățit prin apariția în condiții grafice deosebite a monumentalei lucrări *Arhitectura românească veche* – datorată cunoscutului arhitect Cristian Moisesescu⁵⁴.

NOTE:

1. D.R.H. A. Moldova, vol. I. 1394 – 1448, București, 1975, p.12.
2. *Ibidem*, p. 24.
3. Damian P. Bogdan, *Pomelnicul Mănăstirii Bistrița*, București, 1941, p.86.
4. Șerban Papacostea, *La începuturile statului moldovenesc. Considerații pe marginea unui izvor istoric*, în S.M.I.M., 1973, p. 43 – 59. A vedea pe larg această problemă dezbătută de Ștefan S. Gorovei, *Întemeierea Moldovei. Probleme controversate*, Iași 1997.
5. D.R.H. A. Moldova, vol. I p.30.
6. *Ibidem*, p. 1-2.
7. Leon Șimanschi, *Istoriografia româno-slavonă din Moldova .I. Lista domnitorilor din a doua jumătate a secolului al XIV –lea*, în A.I.I.A.Iași, 1984, p. 119-133.
8. Idem, *Lista domnitorilor din prima jumătate a secolului al XV-lea*, în A.I.I.A., Iași 2-1985,p. 567- 578. Constantin Rezachevici, *Cronologia domnilor din Țara Românească și Moldova – a. 1324-1881, vol. I. secolele XIV- XVI*, București 2001.aduce o contribuție deosebită în lămurirea problemelor controversate legate de domniile din a doua jumătate a secolului al XIV-lea din Moldova.
9. George Ivașcu, *Istoria literaturii române*, vol. I , București 1969, p 147.
10. Grigore Ureche, *Letopiseșul Țării Moldovei*, ed. P.P.Panaiteescu, București, 1958.
11. *Cronologia domnilor Moldovei*, în *Cronici și povestiri românești versificate* (sec. XVII-XVIII), București, 1967.
12. Nicolae Costin, *Letopiseșul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601*, București 1942.
13. Grigore Ureche, *op. cit.* p. 72.
14. Nicolae Costin, *op. cit.*, p. 176.
15. Dimitrie Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, București 1973, p. 125 și urm.
16. Nicolae Grigoraș, *Țara Românească a Moldovei dela întemeierea statului până la Ștefan cel Mare (1359-1457)*, Iași, 1978.
17. Gheorghe Șincai, *Hronica românilor și a mai multor neamuri*, în *Opere*, vol I, București, 1967, p. 495-499.
18. *Ibidem*, p. 536 – 537.

19. Arhiva istorică a României, vol. 1, București 1865, p. 177. Legat de dezvoltarea economică a Moldovei, de cuantumul monetar aflat în circulație la acea dată a vedea și Vasile Demciuc *Petru I Mușat*, București, 1988, p.76-79.
20. Bogdan Petriceicu Hașdeu, *Istoria critică a românilor*, București, 1984.
21. Nicolae Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. I- II. București, 1901, p. XLIX.
22. Radu Rosetti, *Despre unguri și episcopiile catolice din Moldova*, în *A.A.R.M.S.I.*, București 1904 – 1905, p.293 – 295.
23. *Margaretha de Sereth, domina Valachia minoris*. A vedea C. Auner, *Episcopia de Siret (1371-1388)*, în *Revista catolică* 2, 1913. A vedea Victor Spinei, *Etapa hotărâtoare a procesului de constituire a statului românesc de sine stătător al Moldovei, în Moldova în secolele XI-XIV*, București 1982, p.290-341.
24. P.P.Panaiteescu, *Mircea cel Bătrân*, București, 1944, p.229-230. A vedea și Victor Spinei, *Moldova...* p. 288, 330 –331, 340.
25. Șerban Papacostea, *op. cit.*, p.45.
26. Jean Darrouzes, *Le registre sinodal du Patriarcat byzantin au XIV –e siecle*, Paris 1971, p. 384.
27. Nicolae Dobrescu, *Întemeierea mitropoliilor și a celor dintâi mănăstiri din țară*, București, 1906. Idem, *Contribuțiuni la istoria Bisericii Române în secolul al XV –lea*, București, 1907.
28. C. Marinescu, *Înființarea mitropoliilor din Țara Românească și din Moldova*, în *A.A.R.M.S.I.* 1924, p. 247-268.
29. Nicolae Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. I. . Vălenii de Munte 1908; Idem, *Condițiile de politică generală în care s-au întemeiat bisericile românești în veacurile XIV –XV*, în *A.A.R.M.S.I.* 1913, p. 387- 411. Desigur nu putem să nu amintim și pe marele bizantinolog Al. Elian cu studiul care pentru multă vreme va fi un reper bibliografic, *Moldova și Bizanțul în secolul al XV- lea*, în *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, București 1964, p. 97-179.
30. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol I, București, 1980, p. 239-268. Amintim de asemenea și studiul părintelui Nicolae Șerbănescu, *Mitropolia Moldovei și Sucevei. Șase sute de ani de la prima mențiune documentară a existenței ei. 1386 – 1986*, în *Almanahul Vestitorul* editat de Arhiepiscopia Ortodoxă Română pentru Europa Centrală și Occidentală, Paris 1986, p.179-189.
31. Ștefan S. Gorovei, *Aux debuts des rapports moldo-bizantins*, în *R.R.H.*, 1985, p.183-207.
32. Ciprian Zaharia, *Josif I Mușat întâiul mare ierarh român*, Roman, 1987.
33. Șerban Papacostea, *Întemeierea Mitropoliei Moldovei –implicații central și est europene*, în *Românii în istoria universală*, vol. III, Iași, 1988, p. 525-541.
34. Răzvan Theodorescu, *Misionarism și ierarhie ecleziastică la începuturile bisericii românești (secolele XIII-XIV) în Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (sec. X-XIV)*, București 1974, p. 163-222. Idem, *Artă și societate românească în epoca întemeierii statelor (secolele XIII-XIV) în Un mileniu de artă la Dunărea de Jos (400-1400)*, București, 1976, p. 153-232; Idem, *Implicații balcanice ale începuturilor Mitropoliei Moldovei. O ipoteză, în Românii în istoria universală*, vol III. Iași, 1988, p. 543-565.
35. Vitallien Laurent *Contributions a l'histoire des relations de l'Eglise byzantine avec l'eglise roumaine au debut du XV /e siecle* în *A.R.D.S.H.*, 1945, p. 165 – 184 ; Idem, *Aux origines de l'Eglise de Moldavie. Le metropolite Jeremie et l'evêque Joseph* în *R.E.B.*, V - 1947, p.158-170, Idem, *Le trisevocat du patriarche Mathieu I –er (1397-1410) Un proces canonique a Byzance au debut du XV –e siecle* , în *R.E.B.* 30 -1972, p. 5-166.
36. C. C. Giurescu, *Întemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei*, în *B.O.R.* 7-10 / 1959, p. 673-697.

37. Nicolae Iorga, *Muntele Athos în legătură cu țările noastre*, în *A.A.R.M.S.I.*, 1914, p. 447-517.
38. T. Bodogae, *Ajutoarele românești la Mănăstirile din Sf. Munte Athos*, Sibiu 1941.
39. P.Lemerle, *Actes du Kutlumas*, Paris, 1946.
40. Petre S. Năsturel, *Legăturile Țărilor Române cu Muntele Athos până la mijlocul veacului al XV-lea*, în *M.O.* 11-12 / 1958, p. 735-758.
41. Vitallien Laurent, *Contributions....* p. 165.
42. C. Auner, *Episcopia Milcoviei în Revista catolică*, 1912, p.533-551.
43. I. Ferent, *Cumanii și Episcopia lor*, Blaj, 1931.
44. C. Andreescu, *Așezări franciscane la Dunăre și Marea Neagră în sec. XIII-XIV*, în *C.I.* 2, 1932, p. 151-163.
45. A vedea și Ioan A. Grigoriu *Notițe istorice asupra lui Josif I Mușat, mitropolitul Moldovei (1373-1410)*, București, 1898, Scarlat Porcescu, *Josif I, cel dintâi mitropolit cunoscut al Moldovei*, în *M.M.S.* 3-4 / 1984 p. 216-239. La împlinirea a 600 de ani de la recunoașterea Mitropoliei Moldovei de către Patriarhia ecumenică, a fost editat volumul omagial *Hristos în Moldova – Antologie de documente și studii privind Mitropolia Moldovei 1401-2001*, tipărit cu binecuvântarea I.P.S, Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Iași, 2001, cuprinzând studii semnate de Al. Elian, Emilian Popescu, Răzvan Theodorescu, Vasile Drăguț, Ioan Ivan, Al. Ciurea, Mircea Păcurariu Virgil Căndea și alții.
46. D. Obolenski, *The Byzantine Commonwealth. Eastern Europe 500 – 1453*, London, 1973.
47. Despre viața și activitatea mitropolitului Grigorie Țamblac sau scris nu puține pagini. Amintim doar Episcopul Melchisedec, *Grigorie Țamblac*, în *A.A.R.M.S.I.*, 1895; Apolon Andrieș, *Grigorie Țamblac*, București, 1902. A.I. Jaczimirski, *Grigorij Țamblac*, St. Petersburg, 1904, E. Turdeanu, *Gregorie Țamblac faux arguments d'une biographie*, în *R.E.S.* 2-1946; Djordje S. Radojic, *Nicodim de Tismana et Gregoire Camblac*, în *Romanoslavica*, 1964; P.Rusev, A.Davidov, *Grigorie Țamblac*, Sofia, 1966. Dan Zamfirescu, *Legenda lui (G.Ț. n.n.) în cultura română*, în *Manuscriptum* 4 – 1986, p. 22-38 ; Paul Mihail, *Noi cercetări referitoare la activitatea lui Grigorie Țamblac*, în *B.O.R.* 1-6 / 1996, p. 239-246.
- 47 bis) Aducerea moaștelor Sf.Ioan cel Nou în timpul domniei lui Alexandru cel Bun la Suceava este relatată în numeroase studii dintre care amintim: S.Fl. Marian, *Sf. Ioan cel Nou de la Suceava*, București, 1895; A.Țăutul, *Viața și minunile Sf. Ioan cel Nou de la Suceava*, Suceava, 1914; A.I.Popescu, *Viața pătimirile și minunile Sf. Ioan cel Nou de la Suceava*, Craiova, 1943; P. Rezuș, *Viața și faptele Sf. Ioan cel Nou de la Suceava*, în *M.M.S.* 5-6 1956; Constantin Cihodaru, *Alexandru cel Bun*, Iași 11984.
48. G. Balș, *O vizită la câteva biserici din Serbia*, București 1911; Idem, *Notițe despre arhitectura Sf. Munte*, în *B.C.M.I.*, 1913, p. 1-49; Idem, *Începuturile arhitecturii bisericesti în Moldova*, București, 1925; Idem, *Influence du plan serbe sur le plan des eglises roumaines*, în *Recueil Uspenski* 1, p. 277-294.
49. Răzvan Theodorescu, *Itinerarii medievale*, București, 1979, p. 114-133.
50. Virgil Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române*, I. București 1959.
51. Mircea D, Matei, Al. Rădulescu, Al. Artimon, *Bisericile de piatră de la Sf. Dumitru – Suceava*, în *S.C.I.V.* 4-1960 p.541-565.
52. Lia Bătrâna, Adrian Bătrâna, *Reședința feudală de la Rădăuși din sec. XIII – XIV*, în *Documente recent descoperite și informații arheologice*, București, 1984, p. 69 – 77; Idem, *Ansamblul reședinței feudale de la Giulești, jud. Suceava*, în *C.A.* 1983, p.79 – 83.
53. H.Teodoru, *Contribuții la studiul originii și evoluției planului triconc în Moldova*, în *B.M.I.* 1970, p.31 – 36.
54. Cristian Moisesescu, *Arhitectura românească veche I*, București, 2002.

Moldova în contextul politic european din a doua jumătate a secolului al XIV-lea

Harta politică est-central europeană a celei de a doua jumătăți a secolului al XIV –lea este marcată de afirmarea tot mai accentuată pe arena istoriei a două popoare a căror vitalitate deosebită, manifestată însă în direcții opuse, le va duce inevitabil, la un conflict multiseclar acut: poporul român și turcii otomani. Căci pentru cel dintâi, întreaga sa energie va fi pusă în slujba unității politice la scara întregului spațiu românesc și păstrării libertății, independenței și entității statale, iar cei din urmă se vor manifesta ca un factor cuceritor a cărui forță expansionistă a acționat cu atâta violență, încât o mare parte a continentului i-a căzut victimă pentru mai multe veacuri și, e de presupus că, fără lupta românilor, întreaga Europă, veșnic dezbinată, ar fi avut aceeași soartă¹.

Dar dacă în aproape patru decenii otomanilor le-a fost suficient pentru a-și muta hotarul tărâului lor imperiu în accelerat proces de alcătuire și consolidare din Asia Mică la Dunăre, în același interval de timp poporul român și-a edificat solide entități statale a căror alcătuire s-a dovedit a fi atât de trainică, încât nici una din multele și nu odată concentricele tentative de înstăpânire dezintegratoare asupra vetrei sale de străveche locuire nu și-a putut atinge scopul final. Și aceasta în condițiile în care regalitatea ungară, aflată acum sub conducerea lui Ludovic cel Mare, își concentrează întreaga forță expansionistă asupra laturii vestice a hotarului românesc – tinzând însă mult mai departe, spre inima Balcanilor și Constantinopol – urmând să împiedice alcătuirea, iar mai apoi existența liberă a Moldovei și, nu în ultimul rând, eliminarea definitivă a românilor transilvăneni de la viața politică a voievodatului românesc intracarpatic și înstăpânirea definitivă asupra sa. Concomitent se desfășoară *reconquista* românilor împotriva dominației tătarilor- acum în declin dar destul de puternici pentru a mai continua să joace în zonă un rol de mare putere – urmărindu-se definitivă lor izgonire din interiorul pământului românesc și restabilirea hotarului estic și sud – estic al *României medievale*² pe coordonatele sale etnice și istoricește firești alcătuite din Nistru și țărmul Mării Negre.

Dinspre nord regatul polon se străduia să obțină ieșirea la Marea Neagră, dacă s-ar fi putut, o dată cu cucerirea întregii Moldove. Ungaria și Polonia, regate catolice, erau considerate vasale papalității având de îndeplinit o *misiune apostolică*, de aducere *șa dreapta credință a schismaticilor* – popoarele de confesiune ortodoxă din răsăritul Europei – și *necredincioșilor* - adică musulmanilor – misiune sub acoperirea căreia cele două puteri s-au manifestat – și justificat totodată – în voie. Acolo unde însă puterea alcătuirilor statale făcea inoperantă convertirea prin forță – cum a fost cazul cu cnezatele de Halici și Wolhinia – expansionismul ungaro –polon acționa prin mijloace comode, de înrudire cu suveranii țărilor râvnite, urmând ca pe baza acestor legături să se considere la un moment dat, drept moștenitori de drept ai tronurilor acestora. Desigur, politica respectivă a întâmpinat în realizarea ei mari obstacole, rezultate ca urmare a împotrivirii popoarelor din țările respective și, nu o dată, datorită numeroaselor contradicții care sfâșiau societatea feudală ungară, cât și cea polonă³.

Domnia ultimului Piast, regele Cayimir al III (1333-1370) a fost o perioadă fructuoasă pentru istoria Poloniei, când autoritatea centrală s-a impus *panilor* locali, oferind regatului un răstimp relativ întins de stabilitate internă, propice întreprinderii unor acțiuni de anvergură pe plan extern. Una dintre acestea a avut ca rezultat anexarea la regatul polon al Haliciului sau Rusiei Roșii. Dacă în partea de nord a statului medieval polon orice tentativă de extindere era barată cu fermitate de călugării ostași ai Ordinului teutonic, foarte bie organizați din punct de vedere militar, în sud și est situația se prezenta în mod cu totul diferit. Astfel, profitând de faptul că în anul 1343 principele liovean Boleslav Jurie al II-lea, este învins de tătari, Cazimir cel Mare, invocând dreptul dinastic de moștenire prin înrudire, intervine în luptele de succesiune, dobândind în cele din urmă întreg Haliciul (1349-1366) și, în acest fel, ajungând să aibă hotar nemijlocit cu Moldova. În lupta pentru Halici, regatul polon și-a disputat întâietatea cu alte două

puternice state feudale, Ungaria și Lituania. *Diferendul* cu Ungaria a fost rezolvat printr-o înțelegere conform căreia Cazimir păstra Haliciul la cucerirea căruia au *ajutat* și trupele ungare – în schimb, la moartea sa, regele ungar Ludovic de Anjou devenea regele de drept al Poloniei. Cu Lituania, Polonia a purtat un îndelungat război – nu numai pentru Halici sau Wolhinia – care s-a soldat în cele din urmă tot printr-o uniune dinastică – marele cneaz al Lituaniei Wladislaw Jagello căsătorindu-se cu Hedviga, regina Poloniei, uniune în urma căreia cele două state s-au unit sub un singur sceptru – 1385 - Polonia devenind cel mai întins stat al Europei celui timp⁴.

Exploatănd la maxim împrejurările favorabile provocate de criza de vârf a Hoardei de Aur⁵ survenită după moartea hanului Berdibeg (în jurul anului 1361), lituanieinii conduși de marele duce Olgierd au obținut la Sânie Vodî (Apele Albastre, un afluent al Bugului) o mare victorie împotriva tătarilor (data bătăliei este fixată de unii autori în 1362, de alții în 1363) . Drept urmare, Lituania ia în stăpânire Ucraina apuseană, împreună cu Kievul. Învecinarea Lituaniei cu Moldova - pe o mare parte a hotarului său nord – estic – a devenit, în felul acesta, o realitate, la Camenița fiind așezați ca duci ai Podoliei frații Koriatovici⁶, nepoții lui Olgierd.

La 5 noiembrie 1370, moare regele Poloniei Cazimir cel Mare, iar Ludovic de Anjou al Ungariei, a cărei mamă, Elisabeta, era soția lui Cazimir, i-a urmat la tron, devenind astfel și rege al Poloniei, pe care urma să o conducă prin regența mamei sale. Dacă în mai vechile provincii ale regatului polon bătrâna regină - mamă a guvernat, firește cu sprijinul consilierilor săi poloni, fără a avea probleme deosebite, în Galiția situația a fost mai complicată. Aici regele Ungariei se prezenta ca vechiul stăpân, depozat de uzurpatori, dintre care cel din urmă a fost și cel mai puternic: Cazimir cel Mare⁷. Din acest motiv, în 1372 Ludovic încredințează conducerea Haliciului fostului său palatin Vladislav de Opolia, care l-a guvernat cu titlul de duce al Rusiei Mici până în 1378, când întreaga provincie este alipită regatului ungar, la care va rămâne până în 1382, moartea lui Ludovic cel Mare anulând și efemera legătură ungaro – polonă.

Dubla alegere a lui Ludovic de Anjou a avut urmări dintre cele mai grele pentru Moldova - marele stat polono ungar – un adevărat imperiu – apăsând aproape concentric asupra sa și împiedicând pentru 12 ani (1370-1382) exploatarea de către români a intereselor divergente – tocmai prin convergența lor ca scop al cuceririi – pe care regatele ungar și polon le aveau în zonă. Voievodul Lațcu (1367-1375)⁸ a depășit însă și această conjunctură internațională ce părea fără ieșire, stabilind contacte directe cu papalitatea și mimând intenția de catolicizare a întregii sale țări, motiv ce făcea neoperantă orice tentativă expansionistă din partea dublei monarhii camuflete sub masca prozelitismului catolic. În acest scop voievodul român a trimis la papa Urban al V-lea doi emisari, pe Nicolae de Mehlasck și Pavel de Schweidnitz, spunând că *deși el și cu poporul său sunt creștini, sunt însă schismatici și doresc să se întoarcă la credința adevărată*., cerând să scoată Moldova de sub jurisdicția episcopului de Halici și să înființeze un episcopat catolic la Siret⁹. Motiv pentru care papa îl informa pe arhiepiscopul de Praga și pe episcopii de Breslaw și Cracovia că *nobilis vir Laczko dux Moldaviensis, partium seu nationis Wlachie*¹⁰, mai dorește în afară de trecerea sa la credința adevărată, ridicarea orașului Siret, capitala Moldovei la acea dată, la rangul de *civitas*, adică reședință episcopală – căci aceasta este înțelesul cuvântului în latina medievală¹¹.

În consecință, la 9 martie 1371 papalitatea numea în orașul Siret ca episcop pe minoritul Andrei Iastrzebiec de Cracovia , fost confesor al mamei lui Ludovic cel Mare¹². Un an mai târziu, în scrisoarea din 25 ianuarie 1372, papa însuși se arată deplin *mulțumit de înțeleapta faptă* a domnitorului Moldovei felicitându-l pentru trecerea la *dreapta credință*, cea catolică. În felul acesta Lațcu a ridicat de fapt o adevărată și puternică barieră împotriva agresivității nobilimii din conglomeratul angevin reușind, pentru moment, să înlăture pretextul *valahilor schismaici*, ce trebuie aduși cu orice preț pe calea cea bună. Că abilitatea voievod a avut la baza acțiunii sale exclusiv această intenție, deci un motiv politic și nu unul religios, o dovedește faptul că Doamna Ana, soția, și fiica sa Anastasia au rămas în continuare în credința bisericii ortodoxe, și că atât de *dornicul întru catolicism* Lațcu Vodă a fost îngropat în necropola voievodală din Rădăuți¹³ și nu în biserica catolică din Siret. În plus, întreaga politică desfășurată de urmașul său

la tron, Petru I (1375-1391)¹⁴, în special după diminuarea pericolului angevin cuceritor prin destrămarea, în 1382, a *dualismului polono – ungar*, dovedise, o dată mai mult că prin pretinsa *catolicizare* a Moldovei factorii politici români n-au urmărit decât menținerea deplinei independențe a țării moștenite de la Bogdan I¹⁵.

Moartea lui Ludovic cel Mare lăsa ambele tronuri fără moștenitori în linie bărbătească. În această situație, fiica cea mai mică Hedviga – 8 ani – împiedicată de nobilii regatului de a lua în căsătorie pe un prinț de Austria, se căsătorește cu Jagello care, prin botez, deveni Vladislav – rege al Poloniei. Era deocamdată o unire de teritorii prin căsătoria celor doi, fiecare dintre soți având drepturile sale în pământul de moștenire, cu alte cuvinte Vladislav era moștenitorul Lituaniei, al Rusiei și al Haliciului. Cu timpul însă, el va deveni un credincios apărător al intereselor coroanei polone, chiar când acestea vor veni în contradicție cu cele ale marelui ducat lituanian.

Cealaltă fiică, Maria - 11 ani – se va căsători cu Sigismund de Luxemburg, viitorul împărat, care mulțumindu-se cu greu numai cu coroana Ungariei, va urmări, prin intrigi diplomatice sau expediții militare, să dobândească și cealaltă parte a moștenirii lui Ludovic, coroana polonă.

În felul acesta, după o perioadă de relativă stabilitate politică oferită de domniile lui Cazimir cel Mare și Ludovic cel Mare asistăm, după dispariția acestuia din urmă, la o accentuare pronunțată a contradicțiilor politice dintre cele două puteri ale Europei centrale și răsăritene, pe fundalul deja existent al dezagregării rapide a sistemului politic balcanic, măcinat de nesfârșite lupte interne.

Tânărul și vigurosul stat al otomanilor găsea un teren propice pentru a prolifera în voie, înghițind rând e rând teritoriile Peninsulei Balcanice în care Imperiul bizantin ajunsese a nu mai fi decât orașul Constantinopol, unde trăia un împărat devenit vasal otoman – așa cum se întâmplă cu Ioan al V-lea Paleologul în 1374, când se recunoaște vasal al emirului Murad I. Oștile otomane spulberă practic orice rezistență balcanică; în 1371, în bătălia de la Cirmen, pe malul sudic al râului Marița, cad liderii macedonieni Vukașin și Uglieșa, organizatorii primei mari rezistențe creștine antiotomane; în 1389 armata cneazului Serbiei, Lazăr, cel care cu doi ani în urmă - 1387 – obținuse victoria de la Plocinic - în alianță cu cneazul bosniac Tvrtko – sunt zdrobite în bătălia de la Kosovo, în vara lui 1393 *țaratul* de Târnovo este cucerit, iar hotarul nordic ajunge pe Dunăre. Este momentul când marea confruntare româno-otomană capătă un caracter deschis și inevitabil, momentul când locuitorii de la răsărit și de la sud de Carpați devin pentru sute de ani apărătorii hotarului sudic al Europei împotriva asediului asiatic asupra continentului. Începutul îl face Mircea cel Bătrân care, prin victoria obținută la Rovine a reușit să facă din Dunăre o stavilă de netrecut pentru puternicele oști ale Semilunii.

Dacă jumătatea secolului al XIV-lea îi afla pe români în plină luptă împotriva tătarilor Hoardei de Aur - concomitent cu acerba rezistență opusă expansionismului ungar – la sfârșitul veacului ei erau cei mai reductibili adversari ai otomanilor, stopându-le avântul spre centrul continentului, cu aceeași vigoare cu care împiedicaseră și împiedicau, expansionismul ungar să se desfășoare spre Balcani și Constantinopol. Strânși în menhina concentrică a unora dintre cele mai mari state ale timpului - *regatul polon, regatul ungar și Imperiul otoman* - românii vor desfășura ample energii militare și mai ales diplomatice pentru a neutraliza pe cât posibil această gigantică presiune dezintegratoare și a rămâne entități distincte pe harta politică a Europei.

Faptul că în 1386 la curtea lui Petru I se afla și Vasile Dmitrievici, fiul lui Dmitrie Donskoi, marele cneaz al Moscovei, refugiat aici în urma evadării din captivitatea tătară, constituie un argument în plus care reliefează prezența Moldovei în contextul relațiilor internaționale de la sfârșitul secolului al XIV-lea. Moldova, beneficiind de dezagregarea puterii Hoardei de Aur, era direct interesată în coalizarea forțelor ce se opuneau *restaurării dominației tătare asupra teritoriilor care scăpaseră de sub controlul său*¹⁷.

Revenirea Rusiei Roșii în stăpânirea regatului polon a oferit lui Petru I elementul esențial necesar asigurării viitorului politic al țării sale, pus sub semnul întrebării de tendințele

expansioniste ale feudalității ungare. În același timp, sacrificându-și *mândria personală pentru binele de obște*¹⁸, cel dintâi mușatin se hotărăște în 1387 să răspundă repetatelor, mai mult ca sigur, insistențe venite de la curtea cracoviană de a depune *omagiul de vasalitate*. Decizia nu este deloc întâmplătoare, ea revine la scurtă vreme după ce, în vara lui 1387, oștile polone realizaseră Haliciul la regat, în felul acesta vecinătatea cu Moldova fiind considerabil întărită.

Deși refuzau din principiu *omagiul vasalic*, domnii români l-au prestat în repetate rânduri deoarece pentru lumea feudală a Europei – și nu numai - acest mijloc era singurul mod de a stabili relații internaționale. Dar conținutul pe care domnitorii români l-au dat tratatelor încheiate cu regatele vecine a fost cel al unor acorduri bilaterale încheiate între parteneri egali în drepturi și obligații reciproce. Niciodată domnitorii români n-au înțeles relații vasalice ca pe o formă de subordonare, ci ca pe o alianță încheiată pe bază de obligații și avantaj reciproc și în temeiul unei depline egalități.

Motivarea actului omagial depus de Petru I coroanei polone a dat naștere unei întregi literaturi istoriografice. Unii l-au crezut pe voievod aflat în pericol otoman¹⁹, alții au văzut aici o continuare a relațiilor dintre Moldova și Rusia Roșie, care ca principat de Halici ar fi fost pe vremuri suzerană a Moldovei²⁰. Unii au considerat că este vorba doar de acțiunea mecanică a Hedvigăi de a lua în posesiune toată moștenirea ce-i rămânea după tatăl ei, deci între altele și, firește fictiv, dreptul asupra Moldovei²¹. Stanislas Sarnicki consideră suzeranitatea polonă asupra Moldovei ca derivând din supunerea *goșilor (sic!) de către sarmați*²². Oscar Halecki arată că Moldova acceptase suzeranitatea polonă dintr-un motiv de apărare în fața pericolului reprezentat de Ungaria, de tătari și otomani²³. N. Iorga vedea în stăpânirea Pocuției de către domnul Moldovei originea suzeranității polone, conchizând că actul din 1387 izvorăse din acel drept asupra Ungariei, pe care până târziu și l-a arogat Wladislaw Jagello, admitând că *putea fi vorba, ca interes, de garantarea posesiunilor din nordul Moldovei, acea țară a Șepenișului*²⁴. La rândul său P.P.Panaiteescu explică suzeranitatea polonă asupra Moldovei pe temeiuri economice: în 1387 Polonia a redobândit în chip definitiv Haliciul, ceea ce deschidea drumul spre Marea Neagră, și din dorința de a proteja acest drum, ea a adus Moldova sub suzeranitatea ei²⁵. Trebuie să precizăm că și în lipsa drumului prin Moldova legătura comercială cu Marea Neagră se putea face de-a lungul malului stâng al Nistrului, pe ruta vechiului drum tătarăsc, regiune controlată de lituanieini. Interesele Poloniei și ale Moldovei, de același ordin economic, s-au întâlnit pe un teren comun. Pentru Moldova, vama realizată în comerțul de tranzit era una dintre principalele surse de venituri. Suzeranitatea polonă reprezenta o acoperire eficientă împotriva pretențiilor ungare de suzeranitate, acestea din urmă legate de un program de expansiune teritorială spre gurile Dunării și de dominație efectivă²⁶.

Wladislaw Jagello terminând acțiunea sa în Lituania, la întoarcerea spre Cracovia trece în revistă noile regiuni cucerite și se oprește la Liov în septembrie. Aici vine Petru I să-i depună *omagiul*. Depunerea jurământului a avut loc la 14 septembrie 1387, iar consemnarea scrisă a fost redactată la 26 septembrie²⁷. Deosebit de importantă este precizarea conținută în document referitoare la faptul că jurământul religios a fost depus de Petru I, pe o cruce ținută în mâini, fapt semnificativ, de un înalt ierarh al bisericii răsăritene, Kiprian mitropolit al Kievului și al întregii Rusii²⁸.

Putem vorbi de o îmbinare dintre omagiul vasalic de tip occidental înfăptuit de Petru I cu prilejul întâlnirii sale cu regele Wladislaw Jagello și jurământul pe cruce al domnitorului, potrivit ritualului bisericii răsăritene. Aceasta exprima dubla orientare a țării peste care domnea: spre Polonia, ca reazem împotriva expansiunii maghiare, spre Bizanț pentru legitimitatea spirituală a puterii domnești și a statului de sine stătător²⁹.

De ce tocmai Kiprian a fost chemat la Liov pentru a fi martor la acest eveniment și pentru a da o consfințire spirituală a actului laic al închinării vasalice? Din capul locului trebuie să remarcăm că mitropolitul Kiprian - *al Kievului și al lituanienilor*, numit de patriarhul Filotei Kokkinos - *una dintre cele mai strălucite personalități ale Ortodoxiei răsăritene în secolul al*

XIV-lea³⁰, avea misiunea de a asigura în Estul Europei controlul Patriarhiei de Constantinopol asupra lumii ruse și de a îngreuna progresele catolicismului în această zonă.

Ca urmare a prăbușirii dominației angevine și a constituirii uniunii polono-lituaniene, în zonă au loc mari transformări politice în spațiul rus, ceea ce îl determină pe bazileul Ioan al V-lea Paleologul să-l investească pe Kiprian cu o misiune specială în teritoriile ruse apusene³¹.

Cu adevărat, evenimentul din septembrie 1387, respectiv jurământul lui Petru I pe crucea ținută în mâini de mitropolitul Kiprian al Kievului, este considerat a fi *primul contact oficial cunoscut între Moldova și Bizanț*³², care ulterior va avea repercursiuni, ori mai bine zis influențe asupra organizării ecleziastice a Moldovei.

NOTE:

1. Șerban Papacostea, *Triumful luptei pentru neatârănare: întemeierea Moldovei și consolidarea statelor feudale românești*, în *Constituirea statelor feudale românești*, București, 1980, p. 195-209; Ștefan S. Gorovei, *Întemeierea Moldovei – probleme controversate*, Iași, 1997, p. 257-266.

2. *Istoria militară a poporului român*, vol. II, București, 1986, p. 110-147.

3. Marele Mircea voievod, coordonator Ion Pătroiu, București, 1987; N.Șerbănescu, N. Stoicescu, *Mircea cel Mare (1386-1418) – 600 de ani de la urcarea pe tronul Țării Românești*, București 1987.

4. Constantin Cihodaru, *Alexandru cel Bun*, Iași 1984, Idem, *Observații cu privire la procesul de formare și de consolidare a statului feudal Moldova în sec. XI-XIV. I*, în A.I.I.A. XVI 1979, p. 167-186; A.I.I.A. XVII, 1980, p. 117-139; Veniamin Ciobanu, *Țările Române și Polonia, Secolele XIV-XVII*, București, 1985; Ștefan S. Gorovei, *Poziția internațională a Moldovei în a doua jumătate a veacului al XIV-lea*, în A.I.I.A. XVI – 1979, p. 187-219; N. Grigoraș, *Țara Românească a Moldovei de la întemeierea statului până la Ștefan cel Mare*, Iași, 1978. Ștefan S. Gorovei, *Întemeierea Moldovei....*

5. Alexandru I. Gonța, *Românii și Hoarda de Aur 1241-1502*, Munchen, 1983; B.D. Grecov, A.I. Iacubovschî, *Hoarda de Aur și decăderea ei*, București, 1953. După moartea hanului Uzbek (1342) Hoarda de Aur intră într-o perioadă de treptată decădere. Implicați într-un lung război cu hanii hulaghizi din Persia, conducătorii ei nu s-au mai putut concentra asupra problemelor determinate de evoluția relațiilor politice internaționale petrecute dincolo de granița de apus a imperiului, atitudine care, în cele din urmă le va fi fatală.

6. C. Kogălniceanu, *Tabloul genealogic și cronologic al Dragoșștilor, Bogdăneștilor, Koriatoviceștilor și Mușăteștilor, domni ai Moldovei 1352-1668 cu adnotațiuni critice și Tabloul cronologic al tuturor domnilor Moldovei*, București, 1913; Jozef Wolff, *Principii lituano – ruși până la sfârșitul veacului al XIV-lea*, Varșovia, 1895; P.P.Panaiteescu, *Jourg Koriatovici, prince lithuanien et la Moldavie*, în *Omăgiu M.S. Hrușevski*, Kiev, 1928.

7. A. veda pe larg I. Nistor, *Die moldawischen Ausprüche auf Pokutien*, Wien, 1910.

8. Jan Sikora, *Poziția internațională a Moldovei în timpul lui Iașcu: luptă pentru independență și afirmare pe plan extern*, în R.I. 8- 1976, p. 142 . 146; C. Auner, *Episcopia de Siret*, în *Revista catolică* 1913; Gh. I. Moiescu, *Catolicismul în Moldova până la sfârșitul veacului al XIV-lea*, București 1942; Lia Bătrâna, Adrian Bătrâna, *Mărturii heraldice cu privire la începuturile statului feudal independent Moldova*, în *Constituirea statelor feudale românești*, București, 1980, p. 195-208; Idem, *Iașcu vodă*, în M.I. 2/1986, p. 20-22. Constantin Rezachevici, *Cronologia domnilor ...* p. 443-446.

9. Gh. I. Moiescu, *Catolicismul în Moldova....*, p. 67-105.

10. Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol I 1346-1450, București, 1890, p.160.

11. A. Bartal, *Glossarium mediae et infimae latinitatis regni Hungariae*, Leipzig, sub voce.

12. C.Auner, *Episcopia de Siret...*, în loc cit; I. Sabin, *O nouă listă a episcopilor catolici din Moldova*, în *Revista catolică*, 1943, p.230-236
13. K.A.Romstorfer, *Die kirchebauten in der Bukowina*, în *Mitteillungen der Kais – konigl Central Commision* 1896; N. Iorga, G.Balș, *Începuturile arhitecturii bisericești în Moldova*, București 1925; P.Constantinescu Iași, *Evoluția stilului moldovenesc*, Iași 1927; Paul Henry, *Monumentele din Nordul Moldovei. De la origini până la sfârșitul secolului al XVI-lea*, București 1984, p. 48-52; J. Juravle, *Biserica Sf. Nicolae din Rădăuți*, în *Arhitectura*, 5/1976, p.51-53; Ștefan S. Gorovei, *Observații privind ordinea mormintelor voievodale de la Rădăuți*, în *M.M.S.* 10/1970, p.576-577; Vasile M. Demciuc, *Biserica Sf. Nicolae - Rădăuți – considerații istorice*, în *Codrul Cosminului*, 5/1999, p. 87-98.
14. Idem. *Petru I Mușat...*, p. 35-39.
15. Ștefan S.Gorovei, *Dragoș și Bogdan întemeietorii Moldovei*, București, 1973; C.Rezachevici, *Cronologia domnilor...*, 426-432.
16. Alexandru Diță, *17 mai 1395, o dată importantă în istoria universală – victoria românească de la Rovine*, în vol. *Marele Mircea Voievod*, coordonator Ion Pătroiu,, București, 1987 p. 254-277.
17. Șerban Papacostea, *Aux debuts de l'Etat moldave. Considerations en marge d'une nouvelle source*, în *R.R.H.* 1/1973, p. 156-157; V.Ciobanu, *Țările române și Polonia. Secolele XIV-XVI*, București, 1985, p. 15-59; Vasile Demciuc, *Petru I Mușat ...*, p.32-44.
18. N. Iorga, *Istoria bisericii...* vol. I., p. 47.
19. Ioan Ursu, *Relațiile Moldovei cu Polonia, până la moartea lui Ștefan cel Mare*, Piatra Neamț, 1898, p. 25 și urm.
20. J. Niemierowski, *Unterschung des polonischen Oberhoheitsrechts uber die Moldau*, Leipzig, 1872, p. 42.
21. O.Gorka, *Zagradnienie czarnomorskie w polytice polskiego srednowie*, p. 32 – 33.
22. S.Sarnicki, *Annales sive de origine et rebus gestis Polonorum et Litanorum*, în J. Dlugosz *Histoariae Poloniae*, Lipsiae, 1712, col. 911.
23. Oscar Halecki, *Les relations polono- roumaines*, în *Revue historique du sud –ouest europeenes*, 1936, p. 233 – 238 .
24. N.Iorga, *Istoria românilor*, București, 1938, vol. III, p. 260.
25. P.P.Panaiteescu, *Legăturile moldo-polone în secolul XV – și problema Chiliei*, în *Romanoslavica*, 1958, p. 95-118.
26. Serban Papacostea, *De la Colomeea la Codrii Cosminului. Poziția internațională a Moldovei la Sfârșitul sec. XV. în Romanoslavica*, 1970, p. 525-553.
27. C.Rezachevici, *Mircea cel Bătrân și Moldova*, în *R.I.* 8/1986, p. 746-758.
28. M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, II, Iași 1932, p. 599.
29. Ștefan S.Gorovei, *Aux debuts...* p.207 și urm.
30. J. Mejendotff, *Byzantium and the Rise of Russia . A study of byzantino – russia relations in the fourteenth century*, Cambridge, 1981, p.197.
31. Șerban Papacostea, *Întemeierea Mitropoliei Moldovei...*, p. 529.
32. Ibidem.

Întemeierea Mitropoliei Moldovei – implicații politice și spirituale

Având în vedere rolul aparte jucat de instituția Bisericii¹, mai ales la începuturile culturii medievale românești, atunci când, prin intermediul legăturilor ecleziastice s-au stabilit cel mai adesea anume raporturi și influențe, se impune de la început cercetarea situației ecleziastice a Moldovei, a conjuncturii începuturilor organizării ecleziastice ortodoxe într-o lume aparținând geografic, politic și cultural Răsăritului european.

Până la instituirea unui ierarh canonic și legal legitimat în Moldova, toate cele convenite stepenei arhieresti în mijlociul credincioșilor, se săvârșeau de către acei episcopi *itineranți*, misionari a căror existență în Moldova este atestată încă din prima jumătate a secolului al XIII-lea. Astfel ne gândim la Scrisoarea din 14 noiembrie 1234 a papei Grigorie al IX-lea (1227-1241) adresată Prințului de Coroană al Ungariei Bela, prin care se plângea că niște *pseudoepiscopi* - trebuie să înțelegem că este vorba de expiscopi ortodocși- acționează în cuprinsul Episcopiei cumanilor din Vrancea².

Dacă înainte și după 1200 pătrunderea monahilor catolici era curentă dincoace de Carpați prin cistercieni, și apoi, în secolul al XIV-lea, dominicanii și franciscanii au înscris un capitol aparte al istoriei ecleziastice pe pământul românesc stând uneori aici și la originea unor vremelnice episcopate catolice, epoca secolului al XIV-lea a însemnat și afirmarea triumfătoare a Ortodoxiei în viața spirituală, în civilizația românilor.

Dificultățile prin care trecuseră în a doua jumătate a secolului al XIV-lea papalitatea în vremea așa zisei *captivități de la Avignon* (sfârșită la 1377) și o dată cu *marea schismă a Occidentului*, și mai târziu cu *perioada conciliară*, pe de altă parte purtarea intereselor preponderente al Ungariei lui Sigismund de Luxemburg spre problemele politicii central-europene, sunt toate acestea hotărâtoare în problema ce ne interesează, și anume întărirea considerabilă în cursul celei de a doua jumătăți a veacului al XIV-lea a rolului și locului *Bisericii ortodoxe*, a ierarhiei mitropolitane în Moldova ce avea deja capitala la Suceava.

Datorită progreselor multiple ale societății medievale timpurii românești, nevoile de organizare ierarhică și în domeniul vieții bisericești au dus la apariția unor scaune episcopale, a căror începuturi se leagă nemijlocit de istoria bisericească balcanică, a unor centre ce cuprindeau principalele focare, din acea vreme, de viață spirituală.

Rezultatele cercetărilor efectuate în ultimele decenii dovedesc din plin existența unei vieți bisericești la răsărit de Carpați într-o formă aparte, dar în nici un caz nu avea acel aspect primitiv de care vorbea Paul Henry³, cel care considera că abia călugării lui Nicodim⁴ au adus în Moldova prima organizare a vieții religioase; firește admitem existența unei rodnice colaborări în organizarea vieții bisericești, la întemeierea unor ctitorii⁵, dar în nici un caz primordial.

În Moldova sfârșitului de veac XIV tendințele isihaste⁶ nu vor fi lipsit în comportarea și în modul de viață al monahilor autohtoni din schituri și mănăstiri, monahi care vor fi intrat în contact direct cu gândirea palamită prin intermediul unor opere teologice ale unor lucrări ce aparțineau literaturii hagiografice din Sfântul Munte Athos ori din centrele monahale de la Paroreea, Chalcidicia ori Kilifarevo.

Asemenea înjghebări, trădând o viață retrasă, departe de tumultul evenimentelor, a unor anahoreți ce preferau traiul solitar, idioritmnic în condițiile care le puteau oferi bisericuțele și chiliile săpate în stâncă, ori sculptate în lemn, în păduri și locuri retrase, căutate cu predilecție de călugării orientali în prima vârstă a evului mediu, nu mai puteau corespunde noii etape a traiului călugăresc pe care o inaugura la începutul deceniului al VIII-lea al secolului al XIV-lea cunoscutul reorganizator al vieții monahale, Nicodim, originar din eclectica lume a Macedoniei.

Biserica ortodoxă de la Răsărit de Carpați, în a doua jumătate a secolului al XIV-lea era indirect sub egida confesională a înaltului for spiritual de la Constantinopol⁷. Autoritatea patriarhului ecumenic fiind exercitată prin instanțele ierarhice inferioare cu sediul în vecinătatea Moldovei. Pentru nordul Moldovei, organizarea cultului și a instituțiilor corespunzătoare depindea de Episcopia de Halici⁸. Subordonarea bisericii din Moldova față de Episcopia de Halici⁹ s-a accentuat după 1387, după prestarea jurământului de credință a lui Petru I.

Deși Moldova nu avea o ierarhie bisericească recunoscută de Patriarhia de Constantinopol, și poate tocmai de aceea, după cum și pentru a ieși dintr-o situație politică neclară, care trebuia să ducă la recunoașterea sa ca domn și de către ceilalți conducători de state suverane, predecesorul lui Petru I, Lațcu vodă¹⁰ a mers pe calea deschisă de împăratul bizantin Ioan al V-lea Paleologul (1341-1376; 1379-1391) cel care, în 1369, călătorind la Avignon,

accepta condițiile cerute de suveranul pontif: anume anularea schismei dintre Biserica ortodoxă și cea Catolică.

Urmărind probabil recunoașterea sa ca suveran de către papă și prin aceasta implicit de către Polonia și Ungaria, Lațcu începe înainte de 1370 *tratatulele de convertire la catolicism*¹¹. Astfel Lațcu trimite la papa Urban al V-lea doi frați minoriți, pe Nicolae de Mehlsack și pe Pavel de Schweidnitz spunând că *deși el și poporul lui sunt creștini, sunt însă schismatici și doresc să se întoarcă la credința adevărată*, cerând să se scoată Moldova de sub jurisdicția episcopului de Halici și să se înființeze un episcopat catolic la Siret¹².

În această situație papa Urban al V-lea i-a înștiințat pe arhiepiscopii din Praga, Breslau și Cracovia că *ducele Moldovei* mai dorește în afară de trecerea sa la *credința adevărată*, ridicarea orașului Siret, capitala Moldovei la acea dată, la rangul de *civitas*. La 9 martie 1371 papa rânduieste în orașul Siret ca episcop pe minoritul Andrei Jastrzebiec de Cracovia, fost confesor al mamei lui Ludovic cel Mare¹³; jurisdicția episcopatului catolic de Siret s-a întins asupra întregii Moldove, cu toate că în Moldova mai funcționa încă, se pare, mai mult formal *Episcopia Milcoviei*, ce se afla sub jurisdicția ierarhiei catolice din regatul ungar¹⁴.

În răspunsul din 25 ianuarie 1372, papa însuși scria domnitorului Moldovei *nobilis vir Laczko dux Moldaviensis patrium seu nationis Wlachie*¹⁵, felicitându-l pentru întoarcerea la catolicism, astfel *ne pare rău de femeia ta, care stăruiește în rățcirile vechi*.

Faptul că Doamna Ana și fiica Anastasia au rămas în continuare în *credința bisericii ortodoxe*, și că Lațcu Vodă este îngropat în Biserica Sf. Nicolae – Rădăuți și nu în cea catolică de la Siret, ar putea fi o dovadă că trecerea lui Lațcu la catolicism a fost mai mult un gest politic decât un gest pornit dintr-o convingere, ar fi o dovadă, dar nu cea mai concludentă. Neatârarea eclesiastică a Moldovei de Halici, recunoscută de papalitate pe la 1370, însemna și emanciparea Moldovei de pretențiile de dominație ale stăpânilor politici ai Haliciului.

Succesul lui Lațcu, dacă a fost un succes, a fost însă de scurtă durată, după instituirea uniunii personale ungaro-polone, și progresiva instaurare a dominației ungare la Halici, s-a înființat arhiepiscopia catolică de Halici la 1375¹⁶. Ca urmare, anularea autonomiei episcopiei catolice de Siret, ceea ce înseamnă hotărârea regelui de a readuce Moldova în situația de voievodat dependent de coroana ungară¹⁷.

În împrejurări internaționale considerabil modificate, ca urmare a constituirii uniunii polono-lituaniene în 1385, devenită în acest timp principala putere în Europa centrală – răsăriteană, și ca urmare a dezagregării concomitente a puterii angevine după moartea lui Ludovic de Anjou (1382), Moldova blocată în direcția Romei, a încercat să obțină independența eclesiastică de data aceasta de la Bizanț. Orientarea către Bizanț se făcea luând în vedere unele calcule firești intereselor românești: a accepta catolicismul însemna să adopți un masiv element de apropiere cu regatele catolice și vecine, și, în felul acesta să riști ca în timp să fii mult mai ușor înghițit de către ele; totodată catolicismul însemna posibilitatea de amestec necontrolat în treburile interne ale statului, ca urmare a caracterului său supranațional și, deci, recunoașterea de către autoritatea papală numai a entității statale, dar nu și a independenței, situație pe care românii nu au admis-o niciodată de-a lungul istoriei; Patriarhia de Constantinopol, deși cu pretenții de *hegemonie transanțională* oarecum identice cu cele ale papalității, a admis, când autoritatea politică locală a fost în măsură să-și impună punctul de vedere, ceea ce s-a numit *autocefalie*, adică conducerea de sine stătătoare a unei biserici ortodoxe naționale.

Se poate afirma cu certitudine că Mitropolia Moldovei a luat ființă cu statut canonic recunoscut ca urmare a unei inițiative a patriarhiei de Constantinopol în cadrul contrapropagandei ortodoxe față de catolicismul polon, înainte de septembrie 1386, când este atestată prima oară documentar într-un *Manual de cancelarie bizantin*, intitulat *Expunere nouă*. *Cum scrie acum patriarhul Constantinopolului către Papă și către ceilalți patriarhi și arhiepiscopi, precum și către mitropoliți și către împărați și către stăpânilorii lumești. Care este acum rânduiala scaunelor ce depind de patriarhul Constantinopolului și care arhiepiscopii și episcopii au fost înălțate mitropolii. Cum scriu mitropoliții către acest patriarh și către ceilalți*

*patriarhi și către împărați și către alți câțiva. S-a scris expunerea de față la 1 septembrie anul 6895 (1386) indictionul X*¹⁸.

În același spirit trebuie înțeleasă și transformarea mănăstirii maramureșene Sf. Arhangheli din Perii Maramureșului, în stavropighie a Patriarhiei de Constantinopol în august 1391¹⁹ – așadar statut de locaș mănăstiresc în dependență directă de scaunul patriarhal conferind în același timp egumenului calitatea de *exarh al ținuturilor supuse mănăstirii*²⁰.

Paralel cu aceste acțiuni ale Patriarhiei de Constantinopol, domnitorul Petru I s-a adresat mitropolitului Antonie al Haliciului, cu rugămintea de a-i hirotonisi doi episcopi ortodocși aleși de el: Josif pentru Cetatea Albă și Meletie pentru Rădăuți. Nu era un caz aparte. Cazimir cel Mare (1333-1370) apoi Olgierd, ducele Lituaniei (1354-1377), înaintea de 1375, solicită patriarhului ecumenic Filothei de Constantinopol în a doua arhipăstorire (1364-1377) să se aprobe crearea unor centre mitropolitane ortodoxe în teritoriul stăpânit de ei.

Așadar Petru I cere ca Josif să fie hirotonisit ca episcop de Cetatea Albă, unde deja era o episcopie²¹. Este vorba deci de cererea de hirotonie a lui Josif pentru scaunul de la Cetatea Albă, și nu de o *recunoaștere* a instituției ierarhice bisericești.

Moldova, ca și Serbia, a ținut de la început să-și aibă păstor autohton și s-a opus ideii ierarhului trimis de Bizanț, cu toate că se știa că încă din 1355 se hotărâse într-un sinod că *în viitor patriarhia va socoti ca lucru necuviincios și chiar primejdios ca să se numească în vrednicia de mitropoliți candidați din locurile (unde să păstorească) poporul*, rezervând această cinste exclusiv pentru clerul ridicat și binecuvântat de Dumnezeu din slăvița cetate a Constantinopolului²². Patriarhia de Constantinopol hotărâse ca în scaunul episcopal de Cetatea Albă să fie instalat Teodosie, grec de origine. În această situație, Petru I intervine din nou la Antonie al Haliciului, nevrând ca ierarh în Cetatea Albă, care era un mozaic de neamuri și proaspăt inclus în granițele Moldovei, un străin, ci un autohton²³.

Patriarhul Nil (1380-1388) a refuzat categoric să recunoască pe cei doi vlădici hirotonișiți de Antonie al Haliciului. Printre cauzele refuzului categoric al patriarhului credem că a fost atât originea română a celor doi ierarhi²⁴, dar mai ales teama ca noua mitropolie să nu urmărească autocefalia față de Patriarhie. A stârnit oarecum nedumerire izvorul al cărui text grecesc²⁵ cuprinde aparent ciudata afirmație potrivit căreia Josif fusese pe vremuri *episcop sârbesc* ce a *cotopit* Biserica Moldovei.

Cu mai bine de șase decenii în urmă Ilie Minea, oprindu-se asupra acestui subiect, arăta că Fr. Miklosich și J. Muller au transcris greșit epitetul *pseudoepiscopos* – *serboepiscopos*²⁶; alți cercetători arătau că nu e vorba decât de un pretext al bisericii ecumenice întru respingerea pretențiilor mușatine și ale lui Josif²⁷. Acest pretext – al legăturii și apartenenței de Ohrida – din punct de vedere al dreptului bisericesc, al Canoanelor Bisericii Ortodoxe stabilite de Sinoadele ecumenice – respectiv Canoanele 4-6 ale Sinodului I ecumenic de la Niceea și a Canoanelor 25 și 28 ale Sinodului IV ecumenic de la Chalcedon – e foarte grav, întrucât aduce cu sine culpa de apostazie, de trecere de la o biserică la alta.

După apariția studiului lui Michel Lascaris privind atârnarea canonică a scaunului mitropolitan din Moldova de Arhiepiscopia de Ohrida²⁸ s-a crezut că legenda atârnării de Ohrida *cade* – după cuvântul lui N. Iorga – *în rândul acelor greșeli tradiționale care nu se mai discută și n-ar fi trebuit poate, să fie discutate niciodată*²⁹. N. Iorga înțelege prin *syngenes* cum apare în documente referitor la Josif, sensul de apartenență la același etnos, respingând *învinuirea că el și tovarășul său ar fi fost ... de ierarhie sârbească*³⁰. V. Laurent înțelege prin *serboepiscopos*, episcop de hirotonie și obediență sârbească, ori el nu crede nici un moment în vreo încercare de amestec al unei biserici *abia tolerate* (cum era biserica sârbească din punct de vedere constantinopolitan), într-un *pământ de jurisdicție grecească*³¹. Relativ recentul volum de izvoare privind istoria românilor, pentru *serboepiscopos* se aduce sublinierea *adică uns de către mitropolitul de limbă slav al Haliciului*³². I. Nistor, într-o comunicare la Academia Română respinge părerea că mitropoliile românești ar fi fost supuse cândva canonicește Arhiepiscopiei de Ohrida³³.

Apariția în 1967 a studiului semnat de fericitul întru adormire mitropolitul Tit Simedrea a adus o serie de lămuriri, și anume în primul rând că această tradiție a atârnării canonice a Mitropoliei Moldovei de Ohrida *obârșește din două tâlcuiri geografice vechi sârbești*: din cartea lui Ptolemeu despre eparhia Ohrida una alcătuită de egumenul Hilandarului Macarie ... *despre țările dacice și despre hotarele lor*, și alta de Dimitrie Cantacuzen, *Despre țările dacice interpolate în textul sintagmei lui Matei Vlastares*, versiune sârbă în anul 1534-1535³⁴, și așa se explică și informațiile ce ne oferă lectura Cronicii lui Ureche și a interpolatorilor săi, între care Mihai Călugărul, apoi lectura Cronichilor celor doi Costini și știrile furnizate de Dimitrie Cantemir. Al. Elian consideră că *în ceea ce privește Moldova, existența unor legături canonice cu Arhiepiscopia de Ohrida în secolul XV nu poate fi tăgăduită, dar nu trebuie să i se exagereze importanța*³⁵.

Interesantă este concluzia la care se ajunge citind documentul din 7 ianuarie 1407 prin care Josif I așeza – aproape voievodal – ca egumen la Neamț și la Bistrița, pe popa Domețian, întocmai precum în Serbia – singura arie balcanică a veacului al XIV-lea în care se observa colaborarea între suveran – ierarhi și egumeni³⁶. Că mai poate fi vorba și de oarecare influențe în plan arhitectonic ca urmare a relațiilor Ohrida – Moldova vom vedea ceva mai târziu. Moartea mitropolitului Antonie al Haliciului în 1391 a lăsat teren liber de manifestare contradicțiilor de interese. Patriarhia de Constantinopol s-a grăbit să-și afirme dreptul de a decide în problema succesiunii la scaunul mitropolitan, numindu-l pe *ieromonahul Simon din Rusia Mică* drept administrator al diocezei Haliciului³⁷. Actul de autoritate al patriarhului ecumenic a dat însă greș. Wladislaw Jagello a impus pe scaunul de Halici pe propriul său candidat, episcopul de Luțk pe care l-a trimis în 1393 la Constantinopol spre confirmare³⁸.

Când în 1391 Teodosie s-a prezentat în Moldova pentru a ocupa scaunul mitropolitan, Petru I l-a întâmpinat justificându-i că țara are mitropolit³⁹. Patriarhia nu s-a resemnat în fața refuzului domnitorului moldovean și a numit un nou mitropolit în persoana lui Jeremia⁴⁰, dar și acesta trebui să renunțe, nu înainte de a arunca *anatema* asupra tuturor locuitorilor țării. Printr-o scrisoare patriarhală se instituia la Suceava aprobarea anatemizării aruncate de *Marea Biserică* asupra domnitorului și locuitorilor, pentru că îi susținea pe cei doi ierarhi⁴¹. Aceste drastice măsuri s-au luat ca urmare a faptului că, după opinia Patriarhiei ecumenice, în viața bisericească a Moldovei era vorba de o *apostazie*, iar Josif I și Meletie erau considerați *adulteri*. Aceasta se întâmpla înainte de 1393, când Jeremia participa la lucrările unui sinod la Constantinopol semnând ca *smeritul mitropolit al Mavrovlahiei*⁴². Deci în legătură cu Josif I și Meletie nu era vorba de o depunere de scaun *kathairesis* care i-ar fi privat de prerogativele episcopale, ci numai de o suspendare⁴³.

După 1393, în urma căderii țaratului bulgar de la Târnovo sub turci, Patriarhia de acolo a fost desființată, iar patriarhul Eftimie trimis în exil. Biserica bulgară ajunge sub jurisdicția Patriarhiei de Constantinopol, care trimitea la Târnovo – ca *locotenent de mitropolit* tocmai pe Jeremia. Cu această numire putem socoti misiunea lui Jeremia terminată în Moldova, deși el continua să se intituleze *mitropolit al Moldovei*, refuzând să facă *paretisis* și din exilul său a cerut să fie repus în scaunul său⁴⁴. După urcarea pe tronul Moldovei a lui Ștefan I (1394-1399) s-au făcut încercări de ambele părți pentru stingerea neînțelegerilor dintre Moldova și Patriarhia ecumenică.

În primăvara anului 1395, Ștefan I a trimis la Constantinopol o solie în frunte cu protopopul Petru din Suceava, cu *daruri și scrisori* către patriarh, rugându-l să ridice anatema aruncată cu câțiva ani înainte și să recunoască pe Josif și pe Meletie ca pe ierarhi canonici în Moldova. Patriarhul refuză categoric recunoașterea celor doi ierarhi moldoveni, pe care îi chemă la Constantinopol spre a fi judecați de *Sinodul patriarhal*⁴⁵. În urma întrevederii, patriarhul numea pe protopopul Petru ca *dichiu* adică împuternicit sau mai bine zis reprezentant al său la conducerea treburilor bisericești. Astfel, în mai 1395, la Patriarhia ecumenică a avut loc crearea unei funcții noi: aceea de *exarh patriarhal pentru Moldova*. În această funcție este numit protopopul Petru și trimis ca locțiitor de mitropolit al Moldovei în numele patriarhului. Patriarhul

sugera chiar în scrisoarea trimisă lui Ștefan I posibilitatea numirii unui mitropolit, cu asentimentul domnitorului, în cazul alungării celor doi episcopi *atunci ne vom gândi să facem mitropolit cu voia ta*⁴⁶. În toamna anului 1395, patriarhul ecumenic în înțelegere cu împăratul bizantin *Manuel al II-lea Paleologul* (1391-1405) a trimis pe mitropolitul Josif de Mythilene în părțile Mavrovlahiei unde poporul se afla sub anatemă. Patriarhul poruncește mitropolitului Josif de Mythilene ca ajuns la Suceava, să nu facă nimic în privința ierarhilor dar cu privire la credincioși, îi dădea dezlegare *să facă cum va socoti mai potrivit, păzind însă și rânduiala canonică*.

J. Darrouzes leagă această misiune de victoria de la Rovine⁴⁷. Putem spune că misiunea mitropolitului de Mythilene a coincis cu momentul în care regele Sigismund începe propaganda pentru organizarea unei mari cruciade anti-otomane. Scopul cu care solul imperial și patriarhal pleca *prin părțile Valahiei* nu putea fi altul decât să ia legătura cu regele Sigismund și cu Mircea cel Bătrân. În susținerea acestei afirmații pornim și de la faptul că Mythilene era capitala insulei Lesbos, iar flota din Lesbos se angajase să participe la cruciada ce se pregătea, *alături de flota din Chios, urmând a păzi coastele Mării Negre și malurile Dunării*⁴⁸.

În ianuarie 1397 patriarhul ecumenic trimite ca dichiu și exarh în părțile Haliciului pe mitropolitul Mihail de Bethleem, având și misiunea de a încerca o rezolvare a situației Bisericii Moldovei, a-i îndepărta pe cei episcopi locali, considerați *pierzători de suflete și împrăștiatori ai turmei sufletești*⁴⁹. Dar și misiunea mitropolitului Mihail de Bthleem nu a atins scopul scontat de Patriarhia de Constantinopol care ridica anatema asupra preoților și credincioșilor, menținând-o asupra boierilor *pricinuitori ai nesupunerii*⁵⁰. Concomitent intervine și mitropolitul Kiprian al Kievului în vederea stingerii neînțelegerii între Patriarhie și Mitropolia Moldovei. În ianuarie 1397, patriarhul ecumenic răspunde mitropolitului Kiprian arătându-i că și el este mâhnit de situația bisericească din Moldova, asigurându-l că *nu va neglija să îndrepte lucrurile*, dar în același timp arată că Jeremia nu putea să fie *îndepărtat căci i s-ar încălca sfintele canoane*⁵¹.

În vara anului 1401, o delegație de boieri trimisă de Alexandru cel Bun se afla la Constantinopol, cu scopul mărturisit să informeze clar Patriarhia că Josif era localnic, că fusese consacrat de mitropolitul Haliciului, cerând cu alte cuvinte recunoașterea canonicității hirotonisirii. Este posibil ca în această delegație să fi fost și preotul Isidor care se afla deja la Constantinopol⁵². Închinându-se față de logica situației, Patriarhia ecumenică recunoaște mai întâi calitatea preotească a lui Josif, apoi canonicitatea calității sale episcopale, obținută legitim de la Halici, pentru a-l confirma în cele din urmă în demnitatea de mitropolit legiuit al țării. În același an s-a reglementat situația Mitropoliei de Halici care a fost ulterior cunoscută sub numele de *Mitropolie a Kievului și a întregii Rusii*.

Pentru a abține informații suplimentare, patriarhul Matei trimite o delegație în Moldova, compusă din *cinstitul între ieromonahi și părinte duhovnicesc kir Grigorie, călugărul chiliei mele, îi pe cel aflat în mare cinste dascălul Sfintei Evanghelii de la Prea Sfânta mare Biserică a lui Dumnezeu, de la noi, dascălul kir Manoil*⁵³, delegație care purta și gramata de confirmare a instalării lui Josif ca Mitropolit al Moldovei cu reședința la Suceava să *slujească și să sfințească și să facă toate ca un adevărat mitropolit*⁵⁴.

Trebuie să recunoaștem că cercetarea patriarhală era mai mult formală, căutând să salveze prestigiul Patriarhiei care în final trebui să cedeze, încheindu-se astfel dezbinarea care dăinuia între Biserica Moldovei și Patriarhia ecumenică. În acest fel, după cercetarea făcută de cei doi apocrisiari patriarhali lămurii asupra situației bisericii din Moldova, Mitropolia Moldovei primea binecuvântarea de funcționare din partea Patriarhiei ecumenice, ce reprezenta supremul izvor de legitimitate în ordine ecleziastică, pentru întreaga creștinătate răsăriteană. Întemeierea Mitropoliei Moldovei putem afirma că a fost rezultat al îmbinării dintre voința țării, a domniei ei și efortul Patriarhiei ecumenice de a recupera pozițiile pierdute în Europa Răsăriteană, în favoarea catolicismului.

Pentru aproape cinci decenii, Bizanțul era cel ce avea să fie prezența precumpănitoare în principatul românesc al Mușatinilor, *jalonând hotărâtor calea regală a intrării acestuia în*

comunitatea Răsăritului ortodox⁵⁵. Stabilirea legăturilor cu Patriarhia de Constantinopol și cu bazele bizantine, apoi succesiunea de ierarhi bizantini în scaunul mitropolitului Josif, au jucat un rol deloc neglijabil. Civilizația moldovenească a secolului al XV-lea și al XVI-lea avea să se înfățișeze ca o sinteză clasică, în care duhul locului modela tot ce însemnase împrumut din Bizanțul grecesc sau ecou al Balcanilor slavi, purtând astfel ceva din amintirea originilor ei, a realismului funciar și a neabătutei voințe de temeuri spirituale autohtone.

Odată cu recunoașterea lui Josif ca mitropolit al Moldovei, putem afirma că s-a inaugurat *perioada bizantină* din istoria Moldovei. După prăbușirea Constantinopolului, în 29 mai 1453, după alungarea ultimului mitropolit grec al Moldovei Ioachim, succesorul acestuia Teoctist I, începe o *perioadă de cea mai largă autonomie a Bisericii Moldovei, egală, în fapt, cu o adevărată autocefalie*⁵⁶.

NOTE

1. Valentin Al. Georgescu, *Instituțiile statelor românești de sine stătătoare*, în *Constituirea statelor feudale românești*, București, 1980, p. 209-250; idem, *Bizanțul și instituțiile românești până la mijlocul secolului al XVIII*, București, 1980.
2. D.R.H.D. *Relații între Țările Române I, (1222-1456)*, București 1977, p. 20-21.
3. Paul Henry, *Les eglises de la Moldavie du Nord des origines a la fin du XVI-e siecle. Arhitecture et peinture*, Paris 1930, p. 28-30.
4. Ștefan Ieromonahul, *Viața Sfântului Nicodim*, Craiova, 1935; Emil Turdeanu, *Les premieres ecritures religieuses en Valachie: l'egumene Nicodeme de Tismana et le moine Philotes*, în *Revue des etudes roumaines*, 1954, p. 114-144; E. Lăzăreanu, *Nicodim de la Tismana și cultura românească*, în *Romanoslavica*, 1965, p. 237-284; V. Brătulescu, *Sfântul Nicodim de la Tismana*, în *M.O.* 12/1975; Monahia Patricia Codău, *Cuviosul Nicodim cel Sfințit de la Tismana*, în *B.O.R.* 1-2/1975, p. 195 și urm; Radu Crețeanu, *Personalitatea Cuviosului Nicodim de la Tismana după documentele vremii*, în *M.O.* 11-12/1976, p. 935 și urm.; Nestor Vornicescu Severineanu, *Cuviosul Nicodim de la Tismana ctitor de sfinte locașuri*, în *M.O.* 11-12/1976, p. 925-934. Pr. Gheorghe I. Drăgulin, *Sfântul Nicodim de la Tismana și curentele vieții religioase din veacul al XIV-lea*, în *M.O.* 11-12/1976, p. 962 și urm; Arhim. Veniamin Micle, *Despre monahismul ortodox român anterior secolului al XIV-lea*, în *G.B.*, 3-4/1978, p. 300-317. Pr. Viorel Ioniță, *Cuviosul Nicodim cel Sfințit de la Tismana*, în *Sfinți români și apărători ai legii strămoșești*, București, 1987, p. 299-305.
5. Arhim. Veniamin Micle, *Despre monahismul...* p. 316.
6. Întemeietorul mișcării isihaste a fost Grigorie Sinaitul, un călugăr născut în Asia Mică, stabilit după 1325 la Paroreea. Mișcarea isihastă este încheată ca sistem, ca alcătuire a teologiei bizantine din secolul al XIV-lea. J. Meyendorff, *Gregoire Palamas. Defense des saintes hesychastes*, Louvaine, 1959; B. Tatakis, *La Philosophie Byzantine*, Paris, 1959; E. Tachias, *Le mouvement hesychaste pendant les dernieres decenies du XIV-e siecle*, în *Kleromania*, Thesalonica 1/1974, p. 113-132.
7. Scaunul patriarhal de la Constantinopol ocupa primul loc între patriarhiile apostolice ale Răsăritului, urmat de Alexandria, Antiohia, Ierusalim.
8. Milan Șesan, *Organizarea bisericească veche carpatică*, *M.A.* 5-6/1959, p. 367-378.
9. Episcopia de Halici a fost atestată pentru prima dată în 1157; în 1371 Patriarhia ecumenică reprezentată prin Filotei patriarhul, acceptă înființarea Mitropoliei Haliciului.

10. N. Grigoraș, *Țara Românească a Moldovei...*, p. 35-42. Lia Bătrâna, Adrian Bătrâna, *Mărturie heraldice cu privire la începuturile statului feudal independent Moldova, în Constituirea statelor...*, p. 195-208; Idem, *Lațcu Vodă*, în *M.I.*, 2/1986.
11. Gheorghe Moiescu, *Catolicismul în Moildova până la sfârșitul veacului al XVI-lea*. București 1942, p. 48-54.
12. Hurmuzaki, *Documente* 1/2, p. 161.
13. C. Auner, *Episcopia de Siret (1371-1388)*, în *Revista catolică*, 1913, p. 226-245. I. Sabău, *O nouă listă a episcopilor catolici din Moldova*, în *Revista istorică*, 1943, p. 230-236.
14. Gheorghe Moiescu, *Catolicismul în Moldova*, ... p.48.
15. Hurmuzaki, *Documente*, XIV, 2, p. 160.
16. W. Abraham, *Powstanie organizacyi kosciola lacinskiego na Rusi*, I., Lwow, 1904.
17. Șerban Papacostea, *Întemeierea Mitropoliei Moldovei...*, p. 526.
18. Jean Darrouzes, *Ekthesis nea, manuel des pittakia du XIV-e siecle*, în *R.E.B.* 27/1969; Idem, *Les regestes des actes du Patriarcat de Constantinopol*, vol. I. *Les actes des patriarches*, fasc. VI. *Les regestes de 1377-1410*, Paris, 1979; Idem, *Notitiae episcopatum Ecclesiae Constantinopolitani*, Paris, 1981; Ciprian Zaharia, *Josif I Mușat...* p. 23m.
19. Mitropolitului Dosoftei îi datorăm o copie a gramatei patriarhale prin care se acorda calitatea de stavropighie mănăstirii maramureșene.
20. I. Mihaly, *Diplome maramureșene din sec. XIV-XV*, Sighet, 1900; I. Moga, *Voievodatul Transilvaniei. Fapte și întâmplări istorice*, Cluj, 1944; R. Popa, *Zur kirchlichen Organisation der Rumanen in Nordsiebenburgen im Lichte des patriarchalischen Privilegium von 1391*, în *Ostkirchlichen Studien*, 4/1975.
21. În timpul domniei lui Andronic Paleologul (1282-1328), între cele șapte eparhii din Rusia Mică se afla și Asprocaston, alături de Halici, Vladimir, Premisl, Luțk, Yurov, Holm. Unul dintre ierarhii Cetății Albe, episcopul Chiril, participa în 1345 la alegerea episcopului de Smolensk. A vedea Victor Spinei, *Moldova în secolele...*, p. 233-257;
22. *Istoria Bisericii Române*, I. București, 1957, p.178.
23. Șerban Papacostea, *Începuturile politicii comerciale a Țării Românești și Moldovei (sec. XIV-XVII) Drum și stat*, în *S.M.I.M.* 1983, p. 35-49.
24. N. Crețulescu, *Istoria Sfintei Mănăstiri Râșca, Fălticeni*, 1903, p. 13-18; Scarlat Porcescu, *Josif cel dintâi mitropolit cunoscut al Moldovei*, în *M.M.S.* 3-4/1964, p. 126-130.
25. Fr. Miklosich, J. Muller, *Acta Patriarchatus Constantinopolitani. Acta et diploma graeca medii sacra et profana*, II, Wien, 1862, p. 562; F.H.D.R. *Izvoarele României*, IV, București, 1982, p. 269-273.
26. Ilie Minea, *Argument nou în contra autenticității uricului atribuit lui Jurg Koriatovici*, în *Revista Arhivelor*, 2/1926.
27. C. Marinescu, *Înființarea mitropoliilor...* p. 266.
28. Michel Lascaris, *Joachim, metropolit de Moldavie et les relations de l'eglise moldave avec le patriarchat de Pec et l'archeveque d'Achris, au XV-eme siecle*, în *Bulletin de la Section historique de l'Academie Roumaine*, 1927.
29. N. Iorga, *Istoria bisericii...*, vol. I. p. 46.
30. Idem. *Condiții de politică...*, p.410.
31. V.Laurent, *Aux origines...*, p. 161.
32. F.H.D.R., IV, p.271, nr. 106.
33. I.Nistor, *Legăturile cu Ohrida și exarhatul plaiurilor*, în *A.A.R.M.S.I.* 1945.
34. Tit Simedrea, *Unde și când a luat ființă legenda despre atârnarea canonică a scaunelor mitropolitane din Țara Românească și Moldova de Arhiepiscopia de Ohrida*, în *B.O.R.* 9-10/1967, p. 975-1003.

35. Al. Elian, *Legăturile Ungrovlahiei cu Patriarhia de Constantinopol și cu celelalte Biserici Ortodoxe*, în *B.O.R.*, 1959; idem, *Moldova și Bizanțul...*, p. 119, nota 1, p.146, nota 2.
36. Răzvan Theodorescu, *Implicații balcanice...*, p. 543-566.
37. N. Iorga, *Condițiile de politică...*, p. 410-411.
38. M. Stasyw, *Mitropolia Haliciensis*, Roma 1960.
39. Fr. Miklosich, J. Muller, *Acta Patriarchatus Constantinopolitani...*, p. 531.
40. J. Darouzes, *Les regestes...*, passim; Ștefan S. Gorovei, *Aux debuts ...*p. 186.
41. Ștefan S. Gorovei, *Aux debuts...*, p. 186-187.
42. *F.H.D.R.*, IV, p. 234-235.
43. J. Darouzes, *Les regestes...*p. 230.
44. V. Laurent, *Aux origines de l'église de Moldavie...*, p. 164-165.
45. Hurmuzaki, *Documente XIV*, 1, p.22.
46. *F.H.D.R.*, IV, p.246-247.
47. J. Darrouzes, *Les regestes...*, p. 277.
48. Ciprian Zaharia, *Josif I Mușat...*, p. 66-69.
49. Hurmuzaki, *Documente, XIV*, 1, p. 25-27.
50. *Ibidem*.
51. *F.H.D.R. IV*, p.256-257.
52. N. Popescu, *Preotul Isidor Moldoveanu la Constantinopol în mai 1401*, în *B.O.R.* an LXI, p.3-12.
53. R. Constantinescu, *Notițe privind istoria bisericii române din secolul al XIV-lea*, în *S.M.I.M.*, 1973, p. 186-190.
54. Hurmuzaki, *Documente...*, XIV, 1, p.35.
55. Răzvan Theodorescu, *Implicații politice și spirituale...*, p.566.
56. Ștefan S. Gorovei, *Întemeierea Mitropoliei Moldovei în contextul relațiilor moldo-bizantine*, în *T.V.* 8-10/1993, p. 28-53.

Résumé

L'auteur fait référence aux conditions de la fondation de l'Eglise Métropolitaine de la Moldavie (1401) et aux implications politiques et spirituelles de ce fait historique dans le contexte de l'évolution du sud-est européen.